

Received / Makale Geliş Tarihi 30.11.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 31.01.2024
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 11(103), 102-114

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10616557

Dr. Öğretim Üyesi Hacı Çiçek

<https://orcid.org/0000-0003-4735-6349>

Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi (Arapça Öğretmenliği), Adıyaman / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/02s4gkg68>

Siyonist Yahudilerin Müslümanlara Düşmanlıklarının Arka Planındaki Faktörlerin Değerlendirilmesi (Mâide Suresi 82. Ayet Örneği)

Evaluation of the Factors Background to the Hostility of Zionist Jews to Muslims (Example of Verse 82 of Surah al-Maidah)

ÖZET

Kur'ân, kendini her akıl sahibi için apaçık ve anlaşılır bir kitap olarak tanıtmıştır. Bu itibarla Kur'ân, muhataplarına inanç, sosyal, kültürel, ekonomik ve ailevi alanlara dair bilgi ve hükümler bildirmiştir. Kur'ân'ın bazı ayetleri Yahudiler, müşrikler ve Hristiyanlar gibi bir takım inanç gruplarının düşüncelerini, sosyal ve kültürel yapılarını, Müslümanlara karşı tutum ve davranışlarını gündeme getirmiş, bu konuya Müslümanların dikkatini çekmiş ve tedbir almalarını tavsiye etmiştir. Adı geçen inanç gruplarının Müslümanlara karşı takındıkları tavırlar, neredeyse bir ayette (Mâide 5/82) odaklanmıştır. Ayete ilişkin müfessirler yorum yapmış ama bütün müfessirlerin yorumlarının aynı noktada birleştiği söylenemez. Bu çalışmada söz konusu ayette geçen inanç gruplarından özellikle Yahudilerin Müslümanlara beslediği düşmanlığın yanı sıra Hristiyanların Müslümanlara daha yakın oldukları nokta da irdelenmeye çalışılmıştır. Bir taraftan Selahaddin-i Eyyubî (ö.589/1193) ve Osmanlılar (1300-1922) döneminde Müslümanların Yahudilere gösterdiği hoşgörü ve müsamaha; diğer taraftan ise Yahudilerin vefasızlıkları, acımasızlıkları, Filistin/Gazze soykırımını örneğindeki gibi Müslümanları bir kaşık suda boğma politikaları, her türlü kin ve adavetin körükleyicileri olarak öne çıkmaları ele alınmıştır. Çalışmada ilk önce ayetin nüzul sebebine dair görüşler belirtilmiş, daha sonra ise ayetin içeriğine dair müfessirlerin değerlendirmeleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Müslümanlar, Siyonist Yahudiler, Düşmanlık.

ABSTRACT

The Qur'ân has introduced itself as a clear and understandable book for every intelligent person. In this respect, the Qur'an informs its interlocutors about information and provisions related to faith, social, cultural, economic and family areas. Some verses of the Qur'ân brought up the thoughts, social and cultural structures, attitudes and behaviors of some belief groups such as Jews, polytheists and Christians, and their attitudes and behaviors towards Muslims, drew the attention of Muslims to this issue and advised them to take precautions. The attitudes of the mentioned belief groups towards Muslims are focused in almost one verse (Maidah 5/82). Commentators have commented on the verse, but it cannot be said that the interpretations of all commentators converge on the same point. This study has tried to examine the hostility of the faith groups mentioned in the verse, especially the Jews, towards Muslims, as well as the point at which Christians stand closer to Muslims. On the one hand, the tolerance and toleration shown by Muslims to the Jews during the period of Salahadin-i Ayyubi (d.589/1193) and the Ottomans (1300-1922); on the other hand, the disloyalty and cruelty of the Jews, their policy of drowning Muslims in a spoon of water, as in the case of the Palestine/Gazza genocide, and their prominence as the instigators of all kinds of hatred and hostility are discussed. In the study, firstly, opinions about the reason for the revelation of the verse were stated, and then the commentators' evaluations regarding the content of the verse were analyzed.

Keywords: Tafsir, The Qur'ân, Muslims, Zionist Jewry. Hostility.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın, her ümmete¹ kendi dilleriyle peygamber gönderdiğini² hiçbir peygamberi bir başına bırakmadığını, toplumuna iletmesi³ için kendilerine ilahî öğretiler verdiğini haber vermiştir.⁴ Rab-kul ilişkisi bağlamında Allah, hiçbir kimsenin hısım ve akrabası olmadığı gibi onun dini de bir ferdin veya herhangi bir toplumun millî kazanımı değildir. Allah'ın oğulları ve sevgili kulları olduklarını iddia eden Yahudi ve Hristiyanlara Allah, onların da sıradan yaratılan kimseler olduklarını; dilediğini bağışladığını, dilediğini de cezalandırdığını buyurmuştur.⁵

Durum bu merkezde iken ilk Ehl-i Kitap olmalarına rağmen tarihin her döneminde Müslümanlara düşmanlık besleyen Yahudiler, Hz. Musa'nın getirdiği sade ve yalın dini tahrif ederek millileştirmiş⁶, cennetin kendilerine has olduğunu iddia etmiş⁷, semavî bilgi ve iyilikleri salt kendilerine özel görmüş, hak da olsa başkalarının dinini kabul etmedikleri gibi hiç kimseyi dinlerine kabul etmemişlerdir.⁸ Tarihte Yahudi ve müşriklerin müminlere göttüğü kin ve adavetler, ayetle⁹ kuvveden fiile çıktığı söylenebilir.

Yüce Allah, bu çalışmaya konu edinilen ayet (Mâide 5/82) kapsamında Hz. Peygamber ile müminlere Yahudiler, müşrikler ve Hristiyanlar hakkında önemi haiz bazı bilgiler vermiştir. Hz. Peygamber ve asrındaki müminlerin temas halinde olduğu mezkûr inanç çevreleri, doğal olarak günümüzde de hayatiyetlerini sürdürmekte; hatta küresel ölçekte hem ekonomik¹⁰ hem politik güç durumundadırlar. Onlar, elde ettikleri güçlerini, en dayanılmaz ölçüde Müslümanlara baskı ve sindirme olarak uygulamaktadırlar.

Bu çalışmada her ne kadar adı geçen ayet merkeze alınmış olsa da onunla ilintili diğer ayetlere temas edilmiş, onlara dair müfessirlerin görüşleri söz konusu edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması açısından ilk önce ayetin nüzul sebebine dair görüşleri vurgulamakta yarar vardır.

1. AYETİN NÜZUL SEBEBİNE DAİR GÖRÜŞLER

Bu konuda farklı rivayetler söz konusudur. Urve b. Zübeyr'den (ö.94/713) rivayet edilen bir görüşe göre Hz. Peygamber, Amr b. Ümeyye ed-Dammerî'ye (ö.60/679) bir mektup vererek Habeşistan Kralı Necâşî'ye (ö.9/630) göndermiş, mektubu alan Necâşî, Cafer b. Ebu Talip (ö.8/629) ile beraberindeki muhacirleri huzuruna çağırmıştır. Cafer b. Ebu Talip, ona ve huzurundakilere Meryem Suresini okumuş, onlar da pür dikkat dinlemiş ve gözleri yaş dolarak Kur'an'a iman etmişlerdir. Urve, "*İnsanlar içinde iman edenlere en yakın olanların 'Hristiyanız' diyenler olduğunu göreceksin*" ifadesinden "*Bizi hakka şahitlik edenlerle birlikte yaz!*"¹¹ ibaresine kadarki kesitin onlar hakkında indiğini söylemiştir.¹²

Başka bir rivayette Necâşî'nin, otuz seçkin kişiyi Hz. Peygamber'e gönderdiği, Hz. Peygamber'in onlara Yâsin suresini okuduğu, Kur'an'ın icazından etkilenen heyetin ağladığı; bu nedenle söz konusu ayetin indiği zikredilmiştir.¹³

¹ Nahl 16/36.

² İbrahim 14/4.

³ Mâide 5/15; Nahl 16/39, 44.

⁴ Yûsuf 12/109; Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.

⁵ Mâide 5/18.

⁶ Bakara 2/75; Nisâ 4/46; Mâide 5/13, 41.

⁷ Bakara 2/111.

⁸ Abdülkerim Yûnus el-Hatib, *et-Tefsîrû'l-Kur'ânî li'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü'l-Fikr el-Arabî, 1970), 1/65; Muhammed Mekki en-Nâsîrî, *et-Tefsîr fi ehâdisi't-tefsîr* (Beirut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1985), 2/82.

⁹ Mâide 5/82.

¹⁰ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği süreçte, Kent'in ekonomik hayatı Yahudilerin elindeydi. Bütün dünyada küçük halk toplulukları (diaspora) halinde yaşayan bu ulusun kendi aralarında yardımlaşma ve iletişim halinde olmaları, uluslararası ticarete başarı göstermelerine neden olmuştur. Önce kendileri servet sahibi olmuşlar, sonra ödünç para vermeye ve faizciliğe (bankerliğe) başlamışlar ve bu yolda gittikçe diğer insanların mülk ve arazilerini ele geçirmeye başlamışlardır. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1995), 1/572.

¹¹ Burada "şahitlerden kast edilen Hz. Peygamberin ümmetidir" görüşünde olanlar için bkz. İbn Cerir et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kurân* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 10/509; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbü'rî, *et-Tefsîr*, thk. Sa'd b. Muhammed es-Sa'd (Medine: Dârü'l-Meâsir, 2002), 1/218; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebû Hâtîm, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm* (Riyâd: Mektebetü Nazzâr Mustafa el-Bâz, H/1419), 4/1185; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân* (Beirut: Dârü'l-İhyâ'ü't-Türâsi'l-Arabî, 2002), 4/100; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *Tefsîrû'l-Kur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahmân (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 2/58; Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed Vâhidî en-Nisâbü'rî, *el-Vasît fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*, thk. Komisyon (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/218; Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdalcabbâr es-Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân* (Riyâd: Dârü'l-Vatan, 1997), 1/323; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud el-Begavî, *Meâlimu't-tenzil fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beirut: Dârü'l-İhyâ'ü't-Türâsi'l-Arabî, 1420), 2/76; Abdürrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beirut: Dârü'l-Fikr, ts.), 3/139.

¹² Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nisâbü'rî, *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemâl Besyûnî Zaglûl (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1411), 206; Abdurrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn es-Suyûtî, *Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl* (Beirut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2002), 107; Muhammed Seyyid Tantavî, *et-Tefsîrû'l-vasît li'l-Kur'ânî'l-Kerim* (Kâhire: Dârü'n-Nahda, 1997), 4/254.

¹³ Vâhidî, *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*, 206; Suyûtî, *Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl*, 108.

Selmân-ı Farisî (ö.36/656), Medine'ye geldiğinde Hz. Peygamber'e bir yemek pişirip ikram ettiğini, Hz. Peygamber'in "Bu nedir ya Selmân!" sorusuna "bir sadakadır" cevabını verdiğini; bunun üzerine Hz. Peygamber'in yemeği yemeyip ashabına yedirdiğini söylemiştir. Selmân, daha sonra bir miktar yiyeceği Hz. Peygamber'e götürüp onun önüne koyduğunu, aynı soruya muhatap olduğunu; yemeğin sadece bir hediye olduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber'in, bu defa yemekten hem kendisinin yediğini hem sahabilerine yedirdiğini aktarmıştır. Selmân, daha sonra Hz. Peygambere Hristiyanlar hakkındaki düşüncesini sorduğunu, Hz. Peygamber'in "onlarda ve onları sevenlerde hayrın olmadığı" şeklinde bir cevap verdiğini, bunun üzerine cevaptan oldukça etkilendiğini ve olumsuz düşüncelere daldığını söylemiştir. Selmân-ı Farisî, olayın akabinde:

Ey Muhammed! İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin Yahudiler ile Allah'a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da "Biz Hristiyanlarız" diyenler olduğunu görürsün. Çünkü onların içinde keşiş ve rahipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar. Peygamber'e indirileni dinlediklerinde gerçeğe dair bilgiler içerdiğinden gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün¹⁴ ayetlerinin indiğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in kendisini çağırttığını ve ayette söz konusu edilen Hristiyanların, kendisiyle beraber kimseler olduğunu söylediğini rivayet etmiştir.¹⁵

2. YAHUDİLERİN MÜSLÜMANLARA DÜŞMANLIKTAKİ ARKA PLAN

Ayette (Mâide 5/82) Hz. Peygamber'in temas halinde olduğu inanç çevreleri, iman edenlere karşı tutumları bakımından iki gruba ayrıldığı, bunlardan Yahudilerin ve müşriklerin Müslümanlara olumsuz baktıkları, diğerkilere kıyasla olumlu bakışın ise Hristiyanlara ait olduğu belirtilmektedir.

Mezkûr ayet, belirli inanç kesimlerini kesin bir tasnife tâbi tutup buna göre dost veya düşman ilân etme amacı taşımamaktadır. Ayetteki bu tespitin o dönemdeki olguya tamamen uygun olduğu tarihen sabittir. Mesela Medine'deki Yahudiler, Müslümanları bir kaşık suda boğabilmek için türlü entrikalara başvurmuş, Mekke'deki müşrikleri¹⁶ kışkırtıp onlarla iş birliği yapmıştır. Mekke müşrikleri Müslümanlara açıkça savaş ilân edip husumetlerini en şiddetli biçimde ortaya koydukları, inanç bakımından da Müslümanlara Yahudilere nispetle daha uzak oldukları halde, muhtemelen ayette Yahudiler hem kendi imkânlarını kullanmaları hem başka düşman potansiyelleri harekete geçirmeye çalışmaları nedeniyle müşriklerden de önce anılmışlardır.¹⁷

Ebû Osman Amr el-Câhız (ö.255/869), Yahudilerin Müslümanlara karşı güttükleri kin ve adavetinin arka planını, Müslümanların Mekke müşriklerinin baskı ve işkencelerinden kurtulup Medine'ye gelip yerleşmeleri, orada bir bakıma rahat etmeleri, Evs ile Hazreç kabileleri arasında kardeşlik hukukunun oluşturulması neticesinde¹⁸ oyunları bozulan Yahudilerin hayal kırıklığına uğramalarına bağlamıştır. Ona göre şiddet ve acımasızlık noktasında komşunun düşmanlığı, bir yönüyle akrabaların düşmanlığına benzer; nitekim insan çoğu kez tanıdığına haşin davranır. Kin ve adavet, sevgi ve yakınlık nisbetinde oluşur. Gerek Araplarda gerekse diğer milletlerde olsun tarih, amca çocuklarının ve yakın akrabaların kavgalarını ve uzun yıllar süren savaşlarını kaydetmiştir. Muhacir Müslümanların Medine'ye gelmeleriyle öteden beri anlaşılamayan, yıllarca savaşan ve eli silah tutan birçok gencini yitiren Evs ve Hazreç kabileleri, Hz. Peygamber'in vahiy kaynaklı siyaseti neticesinde bir araya geldi, Yahudilerin kurdukları plan ve entrikalar açığa çıktı; bu itibarla Müslümanlara kin, haset ve düşmanlıkları tahmin edilmeyen noktalara vardı.¹⁹

¹⁴ Mâide 5/82-83.

¹⁵ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve marifetü ahvâli sâhibi's-şerîa* (Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 2/91; Ebû Ammâr Mahmûd el-Mısırî, *Esbâbü'n-nüzûl* (Kâhire: Mektebetü's-Safâ, 2012), 181.

¹⁶ Yahudiler ile müşrikler arasında sürekli enformatik diyalog söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber'e karşı mücadelesinde Yahudiler tarafından Mekkelî müşriklere telkin edilen bilgilerin varlığı tarihen sabittir. Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/558.

¹⁷ Bkz. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Hayreddin Karaman-İbrahim Kâfi Dönmez- Mustafa Çağrırcı-Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/325.

¹⁸ Hz. Peygamber, sadece Evs ile Hazreç kabileleri arasında kardeşlik tesis etmemiş, bunun yanı sıra çevredeki Beni Kaynuka, Beni Nadr ve Beni Kurayza Yahudi kabileleri ile Medine sözleşmesini akdetmiştir ki birlik sağlansın, kentnin emniyeti bir otorite eliyle hayata geçirilsin; böylece dış düşmanların Medine ve çevresine yönelik hiçbir emeli kalmamasın. Hz. Peygamber ve müminlerin bütün iyi niyetlerine rağmen adı geçen Yahudi kabileler, hiyanetten geri durmamış ve düşmanlıklarına devam etmişler; Hz. Peygamber de onlara gereken ceza-i müeyyideyi uygulamıştır. Bkz. Muhammed Tayyib en-Naccâr, *el-Kavlü'l-mübîn fi sîreti seyidi'l-mürselin* (Beyrut: Dârü'n-Nedve el-Cedide, ts), 197.

¹⁹ Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız *Resâilü'l-Câhız*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1964), 3/310. Hz. Peygamber'in önderliğinde Evs ile Hazreç kabileleri arasındaki kardeşliğin, sosyal dayanışma noktasında imanın ve fedakârlığın zirvesi olduğuna dair görüşler için bkz. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân*, 1/210.

Ebü'l-Leys es-Semerkindî (ö.373/983), Yahudilerden kasıt Benî Kurayza ve Benî Nadir; müşriklerden kasıt ise Mekke müşrikleri olduğunu söylerken²⁰, İbn Atiyye (ö. 541/1147) ise ayetteki meram ve kastın, bütün zamanlardaki Yahudi ve müşrikleri kapsadığı görüşündedir. İbn Atiyye, Yahudilerin müminlere en acımasız olma nedenlerini, onların karakter bağlamında tarih boyunca içlerinden gönderilen peygamberleri yalanlamalarına, bazılarını öldürmelerine²¹, çevrelerinde gün geçtikçe çoğalan müminleri kıskanmalarına, sosyal ve ticarî alanda ise her türlü günah ve masiyeti işlemelerine²²; bunların neticesinde de Allah'ın lanet ve gazabına uğramalarına²³ bağlamıştır.²⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Yahudilerin müminlere düşmanlık beslemelerindeki arka planını, onların herkesten dünya hırsına sahip ve fitne-fesada eğilimli olmaları, peygamberleri yalanlayıp bazılarını şehit etmeleri, isyan ve ihtilale oldukça tevessül etmeleri ile ilişkilendirmiştir.²⁵ Elmalılı, ruhbaniyet kurumunun İslâm'da olmadığını, onun reddedilen bir davranış olduğunu vurguladıktan sonra Yahudilerin dünya hırsı ile Hristiyanlıktaki dünyadan el etek çekme manasına gelen ruhbanlığın kıyaslamasını yapmış, ruhbanlığın dünya hırsı karşısında daha ehven olduğunu söylemiştir. O, dünya hırs ve sevgisinin, bütün kötülüklerin başı olarak nitelemiştir. Kendisi, tarihte Yahudilerden daha çok, Hristiyanların İslâm'a girdiklerini vurgulamıştır.²⁶

Seyyid Kutub (ö.1966), müminlere düşmanlık yapma noktasında Yahudilerin müşriklerden daha çok ileri gittiklerini, tarihin buna şahitlik yaptığını, İslâm'a düşmanlıklarındaki dozun müminlerin Medine'de devlet erkine kavuşmasıyla arttığını, on dört asırdan bu yana müminlere yönelik devam eden kin ve adavetin, asrımızda da dünyanın dört bir tarafında halen sürdüğünü söylemiştir. Kutub, Yahudilerin Müslümanlardan gördüğü hoşgörü ve güzel muameleyi başka hiçbir din ve milletten görmediklerini; örnek olarak ise onların Babil'de esarete mahkûm olduklarını, Mısır'da köleleştirildiklerini, Roma İmparatorluğu'nda bütün özlük haklarının ellerinden alındığını; durum böyle olmasına rağmen kendilerine hayırhah davranan Müslümanlara en çetin düşman kesildiklerini zikretmiştir.²⁷ Kutub, Yahudileri fitne fesadın kaynağı olarak nitelemiş, Asr-ı Saadet'te İslâm ordusu içine şüphe ve desiseler sokmaya çalışanların, Medine'de Muhacir ile Ensar'ı birbirine düşürme planları yapanların, Evs ve Hazrec kabileleri arasına fitne tohumunu ekenlerin, Hz. Osman devrindeki kargaşa ve kaosu körükleyenlerin, son hilafet (Osmanlı) devletine karşı iğrenç savaşa girenlerin, "hasta adam" diye niteledikleri ülkeyi paramparça edip aralarında paylaşanların, küresel ölçekteki İslâmî uyanışı engelleyenlerin, Müslüman gençler arasında cinsel sapıklıkların yayılmasını körükleyenlerin Yahudiler olduğunu sözlerine eklemiştir.²⁸

²⁰ Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahrü'l-ulûm*, thk. Muhammed Muavviz- Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/453. Müşrikler, Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu inanmıyor, Hz. Muhammed'in şeytanlardan aldığı saçma ifadeler olduğunu iddia ediyorlardı. Bkz Ebü'l-Hasen b. Beşîr Mukâtil b. Süleymân el-Ezdi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrût: Dâru'l-İhyâ et-Türâs, 2002), 2/276.

²¹ Bakara 2/61, 91; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181; Nisâ 4/155.

²² Mâide 5/42, 62, 63. Ayrıca bkz. Ebü Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, *Tefsîrü'l-Mâturîdî (Te'vilâtu ehli's-sünne)*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 3/572.

²³ Bakara 2/88; Nisâ 4/46, 47, 52; Mâide 5/13.

²⁴ Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. el-Muhâribî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, H/1422), 2/225. Medine Yahudilerinin tavrı, Mekke müşriklerinin tavrından pek farkı yoktu. Yahudiler, enformatik bağlamda Müslümanların arasında yer alan kriptö münafıklar ile toplantılar düzenliyor, onların verdiği haberlerden yararlanıyorlardı ama Allah, onların foyasını ortaya çıkarıyor, Allah ve Resulü'nü olup bitenlerden haberdar ediyordu. Bkz. Ahmed b. Mustafa Merâgî, *Tefsîr* (Kâhire: Matbaatü Mustafâ el-Babî, 1946), 7/87.

²⁵ Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 3/1792.

²⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 3/1794-1795.

²⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an* (Kâhire: Dârü's-Şurûk, 2003), 2/960. Burada hayatının bütün gayesi, birçok parçaya bölünmüş Müslümanları bir araya getirmek ve İslâm birliğini kurmak, haçlıların işgalindeki Kudüs'ü özgürlüğüne kavuşturmak olan Selahaddin-i Eyyübî'yi (ö.589/1193) örnek olarak vermek mümkündür. Onun döneminde mağlup olan Yahudi ve Hristiyanlar, hiç ummadıkları hoşgörüyle karşılaşmışlardır. Döneminin önemli bir Kürt ailesinde (Irak/Tikrit) dünyaya gelen Kudüs fatihi Selahaddin, oldukça cesur bir kişiliğe sahiptir. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemiş, daha sonra da Arap dili ve edebiyatının bütün gramer kaidelerini öğrenmiştir. Birçok alimden İslâm ilimlerini tahsil etmiş, onların ilmi toplantılarına katılmış, kendilerinden istifade etmiştir. Özellikle hadis ilmine ilgi göstermiştir. Örneğin Ebü Tâhir Sadrüddîn Ahmed b. Muhammed b. Silefe es-Silefi (ö.576/1180), Kutbeddîn en-Nisâbüri (ö.578/1183), Ebü Tahir b. Avf (ö.581/1186), Ebü Muhammed Abdullah b. Berrî b. Abdülcabbâr b. Berrî el-Makdisî el-Mısıri (ö.582/1187) gibi alimlerin ilim meclislerinde bulunmuştur. Konuya dair geniş bilgi için bkz. Cemâlüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Yûsuf el-Kıfî, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Beyrût: Dâru'l-Fikr el-Arabî, 1982), 3/320; Ebü Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l) meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmurî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993), 41/352; Ebü Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993),15/411; Ebü Sehl Muhammed b. Abdurrahmân el-Magrâvî, *Mevsü'atü mevâkifi's-selef fi'l-akide ve'l-menhec ve'l-terbiyye* (Kâhire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 2007), 7/194; Ebü'l-Bekâ' Salih b. el-Hüseyn el-Caferî el-Hâşimî, *Tahcîlün min harfi't-Tevrât ve'l-İncil*, thk. Mahmud Abdurrahman Kadhâ (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 1/28; Ali Muhammed es-Sallâbî, *Selahaddin el-Eyyübî ve cihâduhu fi'l-kadâ ale'd-devleti'l-Fâtîmiyye ve tahrîr Beyti'l-Makdis* (Beyrût: Dâru'l-Marife, 2008), 6-52. Onun askerî başarıları ve düşmanlarına karşı merhameti ise hem Şark'ın hem Garb'ın askerî uzmanlarına takdir edilmiştir. Buna Alman İmparatoru II. Wilhelm'in, eşi Augusta Victoria ile birlikte 1898'de Şam'da, Selahaddin-i Eyyübî'nin mezarı başında ondan övgüyle konuşmasını, mezarına çiçek bırakmasını ve "300 milyon Müslümanın dostu olarak kalacağım" demesini örnek olarak vermek mümkündür. Bkz. Reşid Rızâ, *Mecelletü'l-menâr*, 2. Basım (Kâhire: H/1327), 1/711.

²⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 2/961.

Muhammed Tâhir Âşûr (ö.1973) Yahudilerin, müminlere düşmanlık yapmalarının başat nedenini, onların dışında Araplardan peygamberin gönderilmesi olarak açıklamıştır.²⁹ Çünkü Yahudiler, yakında İsrailoğullarından bir peygamberin geleceğini bekliyor, onun önderliğinde bütün Arap Yarımadasına hâkim olacaklarını umuyor ve bunu çarşı pazarlarda açıkça dile getiriyorlardı.³⁰ Olay, onların beklentisi doğrultusunda gerçekleşmedi; çünkü Allah, son elçisini hangi milletten göndereceğini ve elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilendir.³¹

Vehbe Zühaylî (ö.2015), Muhammed Tâhir Âşûr'un görüşlerine ek olarak Yahudilerin sosyal ilişkiler bağlamında diğer insanlara kibirli davranan ve tepeden bakan kimseler olmalarına bağlamıştır.³²

Ebûbekir Cabir el-Cezâirî (ö.2018) ise Yahudilerin, Müslümanlara kin beslemelerini, onların öteden beri alışageldikleri statülerinin sarsılması, kendileri dışında oluşan nübüvvet ve risâlet gerçeğini gizlemeleri, devlet erkine kavuşan müminleri kıskanmaları ve İslâm daveti karşısında pasifize olmaları ile izah etmiştir.³³

3. HİRİSTİYANLARIN YAHUDİLERE GÖRE DAHA MERHAMETLİ OLMASININ ARKA PLANI

Kur'ân, yemin ve te'kid/pekiştirme edatıyla vurgu yaparak Yahudilerin yaşamaya en düşkün insanlar olduğunu, her birinin bin sene yaşama arzusunda bulunduğunu; durum bu merkezde iken onların Allah'ın azabından kurtulamayacaklarını haber vermiştir.³⁴

İzzet Derveze (ö.1984), Mekke ve Medine'de inen birçok ayetten Hicaz Hristiyanlarının büyük kısmının Hz. Peygamber'e inandıkları sonucunu çıkarmıştır. Gerekçe olarak ise o günkü Hristiyanların mütevazi olmalarını, hakka karşı kibirlenmemelerini ve ona tâbi olmaktan geri durmamalarını göstermiştir. Buna Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an'ın onlarda bıraktığı etkiyi de eklemiştir. Derveze'ye göre onların Yahudiler gibi iddia edecekleri ve iman etmeye mâni gerekçeleri yoktu; bunun yanı sıra onlar yumuşak huylu ve güzel ahlaklıydılar. Derveze, buna delil olarak "*Onların peşinden elçilerimizi birbiri ardınca gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik; ona İncil'i verdik ve onu izleyenlerin kalplerine bir şefkat ve merhamet kıldık*" ayetini getirmiştir.³⁵ Derveze, tarihî süreçte genel anlamda ayetin söz ettiği hoşgörü erdeminden Hristiyanların uzaklaştığını, onlar arasında Müslümanlara sevgi besleyenlerin azaldığını; genelinin, gerçek Hristiyanlığın hoşgörüsünden, şefkat ve merhamet esaslı telkinlerinden saptıklarını sözlerine eklemiştir.³⁶

Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî (ö.1998), aynı ayetten (Hadîd 57/27) hareket ederek ilmiyle amel eden ile etmeyeni kıyaslamış, ilmiyle amel eden kimsenin Allah'ın rızasını kazanmaya çalıştığını belirtmiş; Hz. İsa'nın getirdiği öğretilere bağlı olanlardan bir kısmının bağlılıkta devam ettiğini, kahir ekseriyetinin ise yoldan saptığını vurgulamıştır. Şa'râvî, söz konusu öğretilere bağlı kalanların müminlere yakın durduklarını, sapanların ise müminlerden uzaklaştıklarını; Allah'ın hükümlerine boyun eğen ve sevgi bağlamında müminlere yakın duran kimseleri de "başımız ve gözümüz üzerinde yeri vardır" ifadesiyle taltif ve takdir ederek sözlerine son vermiştir.³⁷

²⁹ Bkz. Muhammed Tâhir b. Muhammed İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: Dârü't-Tûnusîyye, 1984), 5/7.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Mukâtil, *Tefsîr*, 1/122; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kurân*, 2/334; Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, 1/136; Mâveridî, *Tefsîrü'l-Kur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, 1/158; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 1/108; Ebü'l-Kâsım Tâcülkurrâ Burhânuddîn Mahmûd b. Hamza el-Kirmânî, *Garâibü't-tefsîr ve 'acâ'ibu't-te'vîl* (Beyrût: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, ts.), 1/157; Ebü'l-Kâsım Mahmûd Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidü't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl* (Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 1/164; Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiü' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1964), 2/27; Ebü'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâikü't-te'vîl* (Beyrût: Dârü'l-Kelîm et-Tayyib, 1998), 1/109; Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin en-Nisâbüri, *Garâibü'l-Kur'ân ve regâibü'l-furkân*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, H/1416), 1/332; Ebü Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Se'âlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü'l-İhyâ et-Türâsî'l-Arabî, 1997), 1/279; Merâgî, *Tefsîr*, 1/167.

³¹ En'âm 6/124.

³² Vehbe b. Mustafa Zühaylî, *et-Tefsîru'l-munîr* (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Muâsir, 1997), 7/6. Ömer Rıza Doğrul (ö.1952), "Yahudilerin Hz. Peygamber'in risâlet ve nübüvvetini inkâr etmeleri, onların Hz. Musa'ya hakkıyla inanmadıkları nedenyledir. Şayet onlar Hz. Musa'ya gerçek anlamda iman etmiş olsalardı, onun müjdelediği Hz. Peygamber'e de inanır ve ona düşmanlık etmezlerdi" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Bkz. Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu-Kur'an- Kerim'in Tercüme ve Tefsiri-i Şerifi-* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1955), 1/214.

³³ Bkz. Ebûbekir Cabir el-Cezâirî, *Eyserü't-tefâsir li kelâmi'l-aliyyi'l-kebîr* (Medîne: Mektebetü'l-Ulûm, 2003), 2/4. Karakteristik bağlamda Yahudilerin, müminleri kıskanmaları şöyle dursun, biyolojik kardeşlerini bile kıskanan kimseler olduğu söylenebilir. Mesela Kur'ân, Hz. Yakub'un oğulları arasında çıkan kıskançlığın, kardeşleri Yusuf'u kör kuyuya atmalarına, daha sonra ise ailenin Mısır ülkesine göç etmesine neden olduğunu haber vermiştir. Bkz. Yûsuf 12/7-21, 94-101.

³⁴ Bakara 2/96.

³⁵ Hadîd, 57/27.

³⁶ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs* (Kâhire: Dârü'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabîyye, H/1383), 9/202-203.

³⁷ Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *el-Havâtır havle'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Matbaatü Ahbâr el-Yevm, ts), 6/3337-3338.

İman edenlere sevgi bakımından en yakının duranların “Biz Hristiyanlarız” diyenler olduğuna gelince; bu konuda yorumların farklı olduğu söylenebilir. Kimi müfessirler, olayın özel ve lokal; kimisi de genel olduğu görüşündedir. Söz konusu görüşleri şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

4. “MÜSLÜMANLARA YAKIN DURANLAR, İSLÂM'A GİREN HİRİSTİYANLARDIR” GÖRÜŞÜNDE OLANLAR

Ayette (Mâide 5/82), Müslümanlara yakın duran Hristiyanların “İslâm'a giren Hristiyanlar” olduğuna dair bazı müfessirlerin yorumları şu şekildedir:

Begavî (ö.516/1122), ayetin adalet sahibi olan, Hz. Meryem ve Hz. İsa hakkındaki ayetleri duyar duymaz İslâm'a giren Habeşistan Kralı Necaşî ve ona benzer kimseler hakkında indiğini vurguladıktan sonra Müslümanları esir alıp katletmede, ülkelerini yakıp yıkmada, mescitlerini tahrip etmede Hristiyanların da Yahudilerden hiçbir farkının bulunmadığını sözlerine eklemiştir. Müellifin, genelde Hristiyanların Yahudilere nazaran müşriklere yardım etmediğini, az da olsa onlardan merhametli olduklarını kabul ettiği müşahede edilmektedir.³⁸ Olayın lokal olduğu görüşündekilerin bir diğer yorumu ise Hz. İsa'nın getirdiği ilke ve prensiplere bağlı olup Hz. Peygamber geldiğinde ona iman eden Hristiyanların olduğu yönündedir. İbn Abbâs (ö.68/687-88), Saîd b. Cübeyr (ö.94/713), Atâ b. Rebah (ö.114/732) ve Süddî (ö.127/745), ayetin İslâm'a giren Habeşistan kralı Necaşî (ö.9/630) ve arkadaşları; Katâde (ö.117/735) ise mabetlerinde Hz. İsa'nın getirdiği öğretilere göre hareket edenler hakkında nazil olduğu görüşündedir.³⁹ Nitekim iki ayette onların içinde keşiş ve rahipler olduğu, Allah'a ve insanlara büyüklük de taslamadıklarına, Hz. Peygamber'e indirileni dinlediklerinde gerçek bilgilere aşına olduklarından gözlerinden yaşlar boşandığına; bu itibarla Allah'a iman edip, kendilerini hakka şahitlik edenlerle beraber yazmalarını diledikleri⁴⁰ vurgulanmıştır.⁴¹

Ayetin, Necâşî ve arkadaşları gibi kimseleri içerdiğine kail olan müfessirlerin dayanağı, kaynakların naklettiği şu tablodur: Mekkelilerden eziyet ve cefa gören Müslümanların Hz. Peygamber'in emriyle Habeşistan'a göç ettiklerini, bunu haber alan Kureyşlilerin ülkenin kralı Necâşî'ye elçiler gönderdiklerini, elçilerin huzura çıkıp kendilerine Müslümanları teslim etmesini istediklerini; bunun üzerine Necâşî'nin Müslümanlardan bir sözcünün huzuruna getirilmesini emrettiğini, sözcü olarak huzura çıkan Cafer b. Ebi Talib'in (ö.8/629) Hz. Peygamber, Hz. Meryem ve Hz. İsa hakkında yöneltilen bütün sorulara açıklıkla cevap verip Meryem Suresinin baş taraflarını okuduğunu; bunun üzerine oldukça etkilenen Necâşî ve çevresindeki din adamlarının sakalları ıslanacak kadar ağladıklarını haber vermiştir.⁴² Bu nedenlerle ki Hz. Peygamber, daima Necâşî'ye değer vermiş, vefat ettiğinde onun gıyabî cenaze namazını kılmıştır.⁴³

³⁸ Bkz. Begavî, *Meâlimu't-tenzil fi tefsiri'l-Kur'an*, 2/74.

³⁹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Muhammed İbnü'l-Cevzi el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, (Beyrüt: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2001), 1/574. Ayrıca bkz. Kurtubî, *el-Câmiü' li ahkâmî'l-Kur'an*, 6/256; Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-muhit* (Beyrüt: Dârü'l-Fikr, H/1420), 4/342; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/149.

⁴⁰ Mâide 5/82-83. Saîd Havvâ (ö.1989), Allah'a iman edip, kendilerini hakka şahitlik edenlerle beraber yazmalarını dileyen kimselerin kastettiği zaman dilimi, Hz. Muhammed ümmetinin diğer ümmetlere şahitlik yapacağı (Bakara 2/143) ahiret yurduudur. Bkz. Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsir* (Kahire: Dârü's-Selâm, H/1424), 3/1462.

⁴¹ Kaynaklar (Mâide 5/82) ayeti nazil olup mabetlerdeki dindar rahiplerden takdirle söz edildiğinde, sahabilerden, Ebubekir es-Siddîk, Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebu Talib, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Ömer, Ebu Zer el-Gıfârî, Sâlim, Mikdad b. Esved, Selman-ı Fârisî ve Ma'kûl b. Mukarrın, Osman b. Maz'ûn el-Cumahî'nin evinde toplanarak zahidâne bir hayat yaşama konusunda karar vermişlerdir. Onların durumunu duyan Hz. Peygamber, kararlarını onaylamamış; kendisinin dünya nimetlerine uzak durmadığını, imkânları oranınca namaz kılıp oruç tuttuğunu, evlenip çocuk çocuga karıştığını, bulduğunda et yediğini buyurduktan sonra dengeli davranışının bu olduğunu vurgulamıştır. Bkz. Ebü Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Ali b. Âdil en-Nu'mânî, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), //489; Nizâmüddin Hasen en-Nisâbü'rî, *Garâibü'l-Kur'an ve regâibü'l-furkân*, 3/7; Ebü'l-Hasen Burhânüddin İbrâhîm b. Ömer b. Hasen el-Bikâî, *Nazmü'd-düer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver* (Kâhire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts), 6/275; Ebü'l-Hasen Alâüddin Alî b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü'l-tevil fi me'âni't-tenzil*, (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, H/1415), 2/71.

⁴² Bkz. Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 2/171; Muhammed Cemâlüddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-tevil* (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, H/1418), 2/489; Ebü Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-İlâm bimâ fi dini'n-naşârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm ve izhâri mehâsini dini'l-İslâm ve işbâti nübüvveti nebiyyinâ Muhammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kâhire: Dârü't-Türâsî'l-Arabî, 1980), 257; Muhammed Senâullah Mazharî Pânîpetî, *et-Tefsirü'l-Mazharî*, thk. Gulâm Nebî Tunusî (Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, H/1412), 2/209; Ebü Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedreddin b. Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Nuhabü'l-efkâr fi tenkîhi mebâni'l-ahbâr*, thk. Ebü Temmîm Yâsir b. İbrahim (Katar: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, 2008), 7/345; Abdülmelik b. Hüseyin b. Abdülmelik el-'Usâmî el-Mekkî, *Simtu'n-nucûmi'l-'avâli fi enbâi'l-evâil ve't-tevâli*, thk. Âdil Ahmed *Abdülmevcûd*-Ali Muhammed *Muavviz* (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/322.

⁴³ Hz. Peygamber, Habeşistan Kralı Necaşî'nin vefat haberini aldığı anda ashabına salih kardeşleri Necaşî için istiğfarda bulunmalarını emretmiş ve yüzlerce kilometre uzaklıktaki Medine'de ashabıyla onun gıyabî cenaze namazını kılmıştır. Geniş bilgi için bkz. İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/149; Ebü Abdullâh Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 1/116; Ebü Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedreddin b. Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *'Umdetü'l-kâri fi şerhi Sahihi'l-Buhârî*, (Beyrüt: Dârü'l-İhyâ Tûrâsî'l-Arabî, ts), 17/15; Ahmed b. Muhammed, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahihi'l-Buhârî* (Beyrüt: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, H/1323), 6/199; Muhammed Enver Şâh Hüseyin Keşmirî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Sahihi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Bedr-i Âlem Mir'âfi (Beyrüt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 4/527; Ebü'l-Yümn Mücürüddin Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Uleymi el-Makdisî, *Fethu'r-rahmân fi tefsiri'l-Kur'an*, thk. Nureddin Tâlib (Beyrüt: Dârü'n-Nevâdir, 2009), 2/331.

Ebû Hafs Necmüddîn Ömer en-Neseî (ö.537/1142), ayetin Hz. İsa'nın öğretilerine bağlı kalan ama daha sonra inen ayetlere iman edip onları tasdik edenler hakkında indiği görüşündedir.⁴⁴

Zemahşerî (ö.538/1144), ilim faktörünün sahibinin eğilimlerini değiştirdiğini, Hristiyanların içinde alim ve abitlerin bulunduğunu; bu itibarla onların Hz. Peygamber hakkında ilim sahibi olduklarını; böylece ayette ilmin, insanları hayırlı işlere götüren en iyi kılavuz olduğuna dair bir kanıt olduğunu söylemiştir.⁴⁵

Muhammed Tâhir Âşûr'a (ö.1973) göre müminlere yakın duran kesim, bütün Hristiyanlar değil, onlardan İslâm'a girenlerdir.⁴⁶

Vehbe Zühaylî, ayetin Habeşistan veya Negrân Hristiyanları hakkında nazil olduğunu, iman dairesinden uzak olan Yahudi ve müşriklere nispeten müminlere daha yakın oluşlarına dair haberin mutlak olduğunu ve bütün zamanları kapsadığını söylemiştir.⁴⁷

Ebûbekir Cabir el-Cezâirî ise Hristiyan toplumunu dünyaperestlik kuşattıktan; aralarında ateist, deist, pozitivist ve liberalist akımlar egemen olup yayıldıktan sonra müminlere karşı sıcak davranan kimselerin hayli azaldığı görüşünü paylaşmıştır.⁴⁸

Bu konu başlığına dair müfessirlerin ekseriyeti, müminlere yakınlık duyan Hristiyanların, İslâm'a giren olduğu görüşüne sahiptir, demek mümkündür.⁴⁹

5. “MÜSLÜMANLARA YAKIN DURANLAR, BÜTÜN HİRİSTİYANLARDIR” GÖRÜŞÜNDE OLANLAR

Olayın belli bir zamanla sınırlı olmadığı, aksine genel bir anlam ifade ettiği görüşünde olanlar ise iman edenlere sevgi bakımından en yakının duranların Hristiyanlar olduğundan kastedilen hikmetin, Yahudilere göre Hristiyanların müşriklere daha az destek vermesidir.⁵⁰

Fahredden er-Râzî (ö.606/1210), vahiy olgusunu reddeden⁵¹ Yahudilerin, ayette daha önce zikredilmesini gerekçe göstererek onların müminlere müşriklere daha ileri düzeyde düşman olduklarını, “Hayatım üzerine yemin ederim” şeklinde yemin ederek bu görüşünün isabetli olduğunu iddia etmiştir.⁵² Râzî, söz konusu yorumuna destek olarak “İki Yahudi bir Müslüman ile başbaşa kalırlarsa, onu öldürmeyi düşünürler” meşhur sözünü getirmiştir.⁵³ Genel görüntü böyle olmakla birlikte Kur'an, Ehl-i kitap'tan bazılarının geceleyin ibadet ettiklerini, Allah'ın ayetlerini okuduklarını, secdeye kapandıklarını; dolayısıyla hepsinin bir olmadığını bildirmiştir.⁵⁴

Râzî'nin mezkûr yorumunu başka müfessirler de desteklemiştir.⁵⁵ Örneğin Ebüssuûd Efendi (ö.982/1574), Râzî'nin yorumundan hareketle ayette hem Yahudi hem müşriklere Hristiyanlardan önce anılmalarının hikmetini, her iki grubun daha fazla müminlere kin ve adavet beslemeleriyle açıklamıştır.⁵⁶

⁴⁴ Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseî, *et-Teysîr fi't-tefsîr*, thk. Mâhir Edîb Habbûş ve diğerleri (İstanbul: Dârü'l-Lübâb li'd-Dirâsât, 2019), 5/458.

⁴⁵ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzil ve uyûni'el-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl*, 1/669.

⁴⁶ Bkz. Muhammed Tâhir b. Muhammed et-Tûnusî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: Dârü't-Tûnusîyye, 1984), 5/7.

⁴⁷ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrül-vasît* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1422), 1/488.

⁴⁸ Ebûbekir Cabir el-Cezâirî, *Eyserü't-tefâsîr li kelâmi'l-aliyyi'l-kebîr* (Medîne: Mektebetü'l-Ulûm, 2003), 2/4.

⁴⁹ Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, 1/369; Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 3/1453.

⁵⁰ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, thk. Abdülcelil Abduh Çelebi (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988), 2/200; Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, 1/411; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil fi tefsîri'l-Kur'ân*, 2/74; Mazharî, *Tefsîrül-Mazharî*, 3/152.

⁵¹ “Onlar, Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Nitekim Allah, hiçbir insana hiçbir şey indirmedir” dediler” (En'âm 6/91).

⁵² Râzî'den daha önce Zemahşerî de ayetten mülhem Yahudilerin yaşama ve müminlere düşmanlık besleme konusunda daha hırslı olduklarına dair aynı yemini etmiş, tarihte onların çok katı olduklarını söylemiştir. Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/668.

⁵³ Fahrüddin Râzî, *Mejâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dârü'l-Hyâ et-Türâsî'l-Arabî, 1999), 12/413. Bu sözü İbn Hibbân (ö.354/965), İbn Merdûye/Mirdaveyh (ö.410/1020) ve Sa'lebî (ö.427/1035), merfû olarak Ebû Hüreyre'den rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân rivayetinde müfret kipinde “Yahudi” diye kayıt vardır. Sözü edilen ibare rivayet bağlamında her ne kadar sahih kitaplarda yer almıyorsa da pratikte yüzyıllarca yaşanan, uygulanan bir realite olmuştur. Bkz. Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdülhâdî el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs* (Beyrût: Dârü'l-Hyâ Türâsî'l-Arabî, H/1352), 1/187. Bu nedenledir ki mezkûr ifade birçok müfessir tarafından dile getirilmiştir. Bkz. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, 4/97; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 4/343; İbn Âdil, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, 7/473; Nizâmüddin Hasen en-Nisâbüri, *Garâibü'l-Kur'ân ve regâibü'l-furkân*, 3/3; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zî me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr* (Kâhire: Matbaatü Bülâk, H/1285), 1/391; Muhammed Ebû Zehra, *Zehretü't-tefâsîr* (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.), 5/2324; Muhammed Emin el-Hererî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân fi ravâbi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü Tavki'n-Necât, 2001), 8/11.

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/113. Geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Yûnus el-Hatîb, *et-Tefsîrül-Kur'ânî li'l-Kur'ân*, 2/560.

⁵⁵ Bkz. Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâikü't-te'vîl*, 1/468; Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zî me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*, 1/391; Muhammed Ali Sâbüni, *Safvetü't-tefâsîr* (Kâhire: Dârü's-Sâbüni, 1997), 1/334.

⁵⁶ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrût: Dârü'l-Hyâ et-Türâsî'l-Arabî, ts.), 3/71. Ayrıca bkz. Seyyid Kutub, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, 2/960.

Muhammed Ali eş-Şevkânî (ö.1250/1834) ise ayetin başındaki **لَنَجِدَنَّ** “letecidenne” filinde “lam” ile “nun” kase ve te’kid/pekiştirme harflerinin bulunmasını, Yahudi ve müşriklerin müminlere ne denli düşmanlık beslediklerinin bir göstergesi olarak yorumlamıştır.⁵⁷

Nâsirüddîn Ebû Saîd el-Beyzâvî (ö.685/1286) ise “Yahudiler müminleri sürekli aşağıladıklarından, inkârlarında acımasız olduklarından, heva ve heveslerine uymada son derece ileri gittiklerinden, tahkike yanaşmayı genelde kör taklide bağlı bulduklarından, peygamberleri yalanlamaktan geri durmadıklarından, bütün bunların yanı sıra inat ve düşmanlıklarına kıyamete değin aralıksız devam eden kimseler olduklarından ki müminler için en azılı düşmanlar onlardır. İnsanlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da Hristiyan olduklarını seslendirenler ise yüzleri yumuşak, yürekleri yufka, Yahudilere kıyasla dünya hırsları daha az; ama ilme daha önem verenler olduklarından, müminlere daha yakın dururlar” diye bir yorumda bulunmuştur.⁵⁸

Reşîd Rızâ (ö.1935), Hristiyanların mabetlerindeki papaz ve rahiplerin, Tevrat ve İncil’de Hz. Peygamber’i müjdeleyen haberleri bilmeleri nedeniyle kendilerine okunan Kur’ân’ı dinlediklerinde ona iman ettiklerini ve Hakka şahitlik edenlerle yazılmalarını temenni ettiklerini söylemiştir. Reşîd Rızâ, ayetin Necâşî ve çevresindeki din adamlarına, Hicaz’daki komşu Yahudi ve Mekke’deki müşriklere dair nazil olduğu görüşüne saygı duymakla beraber⁵⁹, nüzul sebebinin özel olmasının, hükmünün genel olmasına engel olamayacağı görüşündedir.⁶⁰ Reşîd Rızâ, daha sonra Müslümanların, Yahudileri Hristiyanların mezaliminden kurtardığını; Avrupalı Haçlıların, Müslüman Doğu ülkelerinin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini sömürdüklerini, onlara düşmanlık edip savaş açtıklarını bildirdikten sonra Müslümanlardan adalet ve müsamaha gördüklerinden Mısır ve Suriye Hristiyanlarının -ki onlar, dindaşlarına karşı Müslümanları tercih etmişlerdir- Avrupalı Haçlılardan ayrı tutulması gerektiğini sözlerine eklemiştir.⁶¹ Dikkat edildiğinde Reşîd Rızâ’nın çizdiği panorama, günümüzdeki panoramaya örtüşmektedir. Günümüzde uluslararası hiçbir hukuku tanımayan, neredeyse her yaptığından la yüs’el/sorumsuz işgalci İsrail devletine arka çıkanların hem Avrupa hem Amerika Hristiyanlarının olduğu bilinmektedir.

Abdurrahman b. Nâsir es-Sa’dî (ö.1956), Yahudi ve müşriklerin Müslümanlara yönelik aşırı düşmanlıklarını vurguladıktan sonra ayetten mülhem Hristiyanların yakın durma nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

1-Hristiyanların arasında zühd sahibi ulemanın ve mabetlere kapanıp ibadet eden kimselerin bulunmasıdır. Çünkü zühd ile desteklenen ilim, sahibinin kalbini yumuşatır, ondaki haşin ve sertliği giderir. Bu erdemler hem Yahudilerde hem müşriklerde bulunmamaktadır.

2- Hristiyan din adamlarının Müslümanlara yakın durmalarındaki ikinci neden, onların büyüklük taslamamalarıdır. Çünkü alçakgönüllülük hayra daha yakın, kibre daha uzak bir özelliktir.

3-Hz. Peygamber’e inen ilahî öğretilerden kalpleri ürperir, gözleri dolar, onları tasdik eder ve hakka teslim olur; daha sonra ise “Bizi Muhammed’in ümmetiyle beraber şahit olarak yaz” diye münacatta bulunurlar.⁶² Çünkü Allah, dengeli hareket eden Muhammed ümmetini diğer insanlara; Hz. Peygamber’i de onlara şahit yapacaktır.⁶³

Muhammed Ebû Zehra (ö.1974), Ceziretü’l-Arab’ta Hristiyanların arasında Hz. Peygamber’in geleceğini yüksek sesle dile getirenlerin bulunduğunu, onların muvahhid olup teslis inancını kabul etmediklerini ama zamanla onların sayılarının azaldığını söylemiştir. Ebû Zehra, bu durumdaki kimselerin, günümüzdeki Avrupa Hristiyanlarından farklı olduğunu sözlerine eklemiştir.⁶⁴ Özellikle Filistin’in işgali, çocuk, genç ihtiyar, kadın erkek demeden bütün insanların soykırma (jenosit) uğramaları konusunda Yahudi-Hristiyan iş birliğinin olması, Ebu Zehra’yı haklı çıkaran vakıalar arasında yer almaktadır.

⁵⁷ Muhammed Ali Şevkânî, *Fethü’l-kadir* (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1993), 2/77. Ayrıca bkz. Ebû’t-Tayyib Muhammed Sıddîk Hân el-Kannevci, *Fethü’l-beyân fî mekâsîdi’l-Kur’an* (Beyrût: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1992), 4/34; Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu’l-me’âni fî tefsiri’l-Kur’âni’l-azim ve’s-sebi’l-mesâni* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, H/1415), 4/4.

⁵⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl ve esrârü’l-te’vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlı, (Beyrût: Dâru İhyâ Tûrasi’l-Arabî, 1997), 2/140. Ayrıca bkz. Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi el-Hasenî İbn Acibe, *el-Bahrü’l-medîd fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, (Kâhire: Hasan Abbas Zekî, 1998), 2/69; Mazharî, *et-Tefsîrü’l-Mazharî*, 3/152.

⁵⁹ Reşîd Rızâ, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Hakîm (Tefsîrü’l-menâr)* (Kâhire: nşr. Heyet, 1990), 4/73.

⁶⁰ Reşîd Rızâ, *Tefsîr*, 7/4.

⁶¹ Reşîd Rızâ, *Tefsîr*, 10/336.

⁶² Geniş bilgi için bkz. Ebû Abdullâh Abdurrahmân b. Nâsir b. Abdullâh b. Nâsir es-Sa’dî en-Nâsîrî, *Teyisîrü’l-kerîmi’r-rahmân fî tefsiri kelâmi’l-mennân (Tefsîrü’s-Sa’dî)* (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 2000), 241. Ayrıca bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed el-Useymin et-Temîmî, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm, (Sûretü’l-Mâide)* (Riyâd: Dâru İbni’l-Cevzi, H/1435), 2/259.

⁶³ Bakara 2/143.

⁶⁴ Muhammed Ebû Zehra, *Hâtemü’n-nebiyyîn* (Kâhire: Dâru’l-Fikr el-Arabî, H/1425), 1/249-250.

6. AĞLAMA PSİKOLOJİSİNE DAİR KISA BİR ANALİZ

Bir olayın görülmesi veya işitilmesi karşısında kişinin yaşadığı duygusal ruh hali sebebiyle gerçekleşen ağlama olgusu, bir bakıma ağlayanın sakinleşmesine yardımcı olur, katkı sağlar. Ağlama, kişiyi daha sağlıklı düşünmeye ve hareket etmeye neden bir faktör olup çoğu kez sevinç, şevk ve sürür gibi yoğun yaşanan duygular sürecinde meydana gelir. Ağlama, ayetten mülhem “bir yönüyle bir şeyi anlama hali olarak” nitelenebilir.⁶⁵

Hz. Peygamber’e indirilen Kur’ân’ı işitip gerçeği öğrendiklerinde gözleri yaşla dolan, ona inandıklarını seslendiren; kendilerinin de şahitlerden yazılmasını ve salihler topluluğuna dahil edilmelerini Allah’tan dileyen⁶⁶ kimselerin ağlaması⁶⁷, yukarıda sözü edilen duygu yoğunlaşmasının bir neticesidir. Onların ağlamaları ya iman erdemine kavuşmaları veya o sürece değin iman etme hakikatine uzak durmanın verdiği pişmanlık duygusu nedeniyledir.⁶⁸ Seyyid Kutub, onların ruh hallerini şu şekilde nitelemiştir:

Hz. Peygamber’e indirilen ayetleri işittiklerinde duyguları harekete geçmiş, kalpleri yumuşamış, işittikleri gerçeğin çarpıcı etkisinde kalmaları dolayısıyla gözlerinden yaşlar boşalmıştır. Çünkü onlar, ilk karşılaştıkları gerçeklere karşı heyecan duymuş; söz konusu tabloya dair duygularını ifade edemediklerinden gözlerinden yaşlar boşanmıştır. Kalbi yumuşatan ve duyguları harekete geçiren ani bir olay karşısında insanın gözlerinden yaşların boşanması doğal psikolojik bir durumdur. İman sahibi insanın var olan bu realite karşısında sözlü ifade yetersiz kaldığında, onun yerini gözlerden akan yaşlar almış olur. Dolayısıyla duygu yoğunluğu yaşayan kişiyi iç dünyasında gizlediği derin ve coşkulu duygular, böylece dışarı atılır.⁶⁹

SONUÇ

Bu çalışmada Yahudileri desteklemede seküler kesimin daha aleni davrandığı gerek tarihte gerekse günümüzde Müslümanlara uygulanan mezalime karşı kör, sağır ve dilsiz kaldığı; hatta çoğu zaman olup bitenlere sevindikleri tespit edilmiştir. Söz konusu desteğin daha çok, onların Müslümanları kıskanma duygularından kaynaklandığı söylenebilir.

Söz konusu (Mâide 5/82) ayette adı geçen Yahudiler, Hristiyanlar ve müşriklerin Müslümanlara dostluklarından söz edilmemekte; mezkûr üç grubun düşmanlık bağlamında Müslümanlara yakınlık ve uzaklıkları vurgulanmaktadır.

Müfessirler, ayetteki düşmanlık vurgusunun belli bir zaman dilimiyle mi yoksa bütün zamanları mı kapsadığı konusunda farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Çalışmamızda vardığımız sonuç, bireysel düzeyde istisnai durumlar olmakla birlikte, sözü edilen inanç gruplarının her zaman ve mekânda Müslümanlara düşmanlık besledikleri, düşmanlıklarını kuvveden fiile geçirdikleri olmuştur. Gerek Hz. Peygamber döneminde itibaren müşrik gruplar, akidevî bağlamda Yahudilere kıyasla Müslümanlara daha uzak olmalarına rağmen ayette müşriklerden önce anılmaları, Kur’ân’ın belâğatinin kendine has bir göstergesi diye anlaşılmalıdır. Kur’ân, dinlerine uymadıkları sürece Yahudi ve Hristiyanların Müslümanlardan asla memnun kalmayacaklarını (Bakara 2/120) bildirmiştir.

Akif’in nitelemesiyle “Şark’ın en sevgili sultanı”, Fransız tarihçi Champdor’a göre ise “İslâm’ın en saf kahramanı” olan Kürt komutan Selahaddin Eyyubî, Kudüs’ü fethettiğinde esir alınan hiçbir Yahudi ve Hristiyan’ı kılıçtan geçirmemiş, dileyenin Kudüs’te ikamet etmesine, dileyenin Kudüs’ten ayrılmasına izin vermiştir. Ama ne hazindir ki daha sonra Kudüs ve çevresini ele geçiren haçlıların Müslümanları kılıçtan geçirdikleri, mallarını yağmaladıkları, kütüphanelerini ateşe verdikleri, ateşe verilmekten kurtulan

⁶⁵ Mâide 5/83.

⁶⁶ Mâide 5/83-84.

⁶⁷ Zemahşerî, onların ağlama gerekçelerini, hak ve hakikatin sadece bir kısmını tanımalarına bağlamıştır. Zemahşerî, daha sonra “Şayet hakikatin tümünü tanıyabilseylerdi, Kur’ân ve Sünnet’i kuşatmış olsalardı, acaba halleri nice olurdu?” şeklinde bir soru sormuştur. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/670. Ayrıca bkz. İbn Acîbe, *el-Bahrü’l-medid fi tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecid*, 2/69.

⁶⁸ Ebû Hafs Necmüddîn Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’l-tefsîr*, 5/466.

⁶⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli’l-Kur’ân*, 2/962. Ağlamanın korkudan, kendini acındırmaktan, üzüntü duymaktan, mutluluk ve sevinçten ile manevî tekâmülden doğan çeşitleri bulunmaktadır. Son çeşidi gelişim ve takvadan dolayı Allah’tan sakınma, çekinmekten doğan korkudan ağlamadır. Yaratıcıya olan aşk, Allah’a karşı duyulan sevgi, O’na ulaşma arzusu, tevbe ve duyulan pişmanlıktan dolayı oluşan ağlamadır. Bu ağlamak, insanın kalbini temizler ve onun Allah’a yaklaşması için bir vesile olur. Takva ağlaması gönlün derinliklerinden çıkarak yanaklardan süzülen gözyaşlarıdır ki kul, bu şekilde Allah’ın dikkatini çekip O’nun kendisine rahmetiyle davranmasına sebep olur. Geniş bilgi için bkz. Ali Ziynefi, “Şehitler Serverine Ağlamak”, *Misbah-İslâmî Düşünce ve Araştırma Dergisi*- Kış 2/6 (2014), 6, 47-48; Abdurrahman Kasapoğlu, “Ağlama” Olgusu -Modern Psikoloji ve Kur’an Eksenli Bir Yaklaşım-”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Bahar 6 (1) (2015), 18-36.

kitapların Fırat ve Dicle'ye atıldıkları, nehirlerin bir süre hamurumsu aktığı tarihen sabit gerçeklerdir. Bunun yanı sıra yaklaşık beş asır önce Osmanlılar, İspanya'da katliama uğrayan Yahudileri topraklarına kabul etmiş, onları barındırmış; dinlerine, dillerine ve kültürlerine karışmamış, her sektörde istihdam etmiş; istihdam edildikleri sektörlerde oldukça zenginleşmiş olmalarına rağmen onlar, İmparatorluğun yıkılmasında önyak olmuş, her türlü plan ve programı uygulamışlardır. Bu itibarla diğer insanları ötekileştirme konusunda Yahudilerin öncülük ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Ayetler, insanlar arasında Müslümanlara en azılı düşmanların Yahudilerin olduğunu haber vermiştir. Onların düşmanlığı, Yahudiliğin Siyonizm'e evrilmesinden sonra gittikçe ivme kazandığı müşahede edilmiştir. Örneğin uluslararası sistem tarafından kurulan/kurdurtulan İsrail, devletin bütün araç gereçleriyle Selahaddin'in yadigarı olan Filistin'de/Gazze'de/Kudüs'te dünyanın gözü önünde genç-ihiyar, kadın-erkek, altyapı-üstyapı, sağlıklı-hasta ayırt edilmeksizin herkese dayanılmaz mezalimi yapmaya devam etmektedir. Hatta tarihte zalim ve gaddar Ashab-ı Uhdûd'un (Burûc 85/4-7) yaptığı gibi bazı İsrail askerlerinin, öldürdükleri masum Filistinlilerin cenazeleri başında kutlama yaptıkları görülmektedir.

İslâm'ın savaş hukukunda eli silah tutmayan ve sıcak savaşa girmeyen kadın, ihtiyar, çoluk-çocuğa karışılmazken, buna karşılık Siyonist İsrail'in din adamlarından bir kısmı, Yahudi olmayan kadınlara tecavüz edilebileceği fetvasını verebilmektedir. Onların bu ahlaksız söylemi, küresel ölçekte hiçbir kadın hakları savunucusu tarafından protesto edilmemektedir. Dünyanın dört bir tarafından getirilen işgalci güçler, medyaya "yerleşimci" diye lanse edilmekte, Müslümanların tapulu ev ve işyerlerini gasp etmekte, Siyonist mahkemeler tarafından da sözde belgelenmektedir.

Bu çalışmada verilen bilgilerden hareketle ayette (Mâide 5/82) geçen "müminlere en şiddetli düşmanlık besleyenlerin Yahudiler olduğuna" dair vurgu, bütün zamanları kapsayan bir haber niteliği taşıdığı ve bu bağlamda yorum yapan müfessirleri haklı çıkardığıdır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî**, İsmâil b. Muhammed b. Abdulhâdî. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs*. thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yusuf el-Hindâvî. 2 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ Tûrâsî'l-Arabî, H/1352.
- Âlûsî**, Şihâbüddîn Mahmûd. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ve's-sebi'l-mesânî*. 16 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, H/1415.
- Aynî**, Bedreddin, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî fi şerhi sahihi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ Tûrâsî'l-Arabî, ts.
- Aynî**, Bedreddin, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Mahmûd b. Ahmed. *Nuhabü'l-efkâr fi tenkihi mebâni'l-ahbâr*. thk. Ebû Temmîm Yâsir b. İbrahim Katar: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, 2008.
- Begavî**, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl fi tefsiri'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Tûrâsî'l-Arabî, 1999.
- Beyhakî**, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve ve marifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*, 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Beyzâvî**, Nâsiruddîn Ebû Said Abdullâh b. Ömer. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ Tûrâsî'l-Arabî, 1997.
- Bikâî**, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. 22 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Câhîz**, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Resâilu'l-Câhîz*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1964.
- Cezâirî**, Ebûbekir Cabir. *Eyserü't-tefâsir li kelâmi'l-aliyyi'l-kebîr*. 5 Cilt. Medîne: Mektebetü'l-Ulûm, 2003.
- Derzeze**, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrû'l-hadîs*. 10 Cilt. Kâhire: Dârü İhyâ el-Kütübî'l-Arabiyye, H/1383.
- Doğrul**, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu-Kur'an- Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*. 2 Cilt. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1955.
- Ebû Hayyân el-Endülüsî**, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf. *el-Bahrü'l-muhtû*. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1999.

- Ebû Zehra**, Muhammed. *Zehretü't-tefâsîr*. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.
- Ebû Zehra**, Muhammed. *Hâtemü'n-nebiyyîn*. 3 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Fikr el-Arabî, H/1425.
- Ebû'l-Bekâ'** el-Hâşimî, Salih b. el-Hüseyn el-Caferî. *Tahcîlün min harfi't-Tevrât ve'l-İncîl*. thk. Mahmud Abdurrahman Kadah. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.
- Ebüsuûd Efendi**. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-kitâbi'l-kerîm*. 9 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Hamidullah**, Muhammed. İslâm Peygamberi. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1995.
- Havvâ**, Said, *el-Esâs fî't-tefsîr*. 11 Cilt. Kahire: Dârü's-Selâm, H/1424.
- Hâzin**, Ali b. Muhammed, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed. *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*, tsh. Muhammed Ali Şâhîn. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1415.
- Hererî**, Muhammed Emîn. *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân fî ravâbî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 33 Cilt. Beyrût: Dârü Tavki'n-Necât, 2001.
- İbn Acîbe**, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. 7 Cilt. Kâhire: Hasan Abbâs Zekî, 1998.
- İbn Âdil**, Ebû Hafs Siracuddîn Ömer b. Ali en-Nu'mânî. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*. 20 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Âşûr**, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dârü't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Atıyye el-Endülüsî**, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib el-Muhâribî. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Ebû Hâtım**, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 9 Cilt. Riyâd: Mektebetü Nazzâr Mustafa el-Bâz, H/1419.
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd*. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- İbn Kesîr**, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn. 9 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1419.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebü'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî. 4 Cilt. Beyrût: 2001.
- İbnü'l-Münzir en-Nîsâbü'rî**, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *et-Tefsîr*. thk. Sa'd b. Muhammed es-Sa'd. 2 Cilt. Medine: Dârü'l-Meâsır, 2002.
- Kasapoğlu**, Abdurrahman. "Ağlama' Olgusu -Modern Psikoloji ve Kur'an Ekseni Bir Yaklaşım-" *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 6 (1) (2015), 18-36.
- Kâsımî**, Muhammed Cemâluddîn. *Mehâsinü't-te'vîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1418.
- Kastallânî**, Ahmed b. Muhammed, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's-sârî li şerhi sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Beyrût: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, H/1323.
- Keşmîrî**, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *Feyzü'l-bârî 'alâ sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Bedr-i Âlem Mir'âtî., 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Kıfî**, Cemâluddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Yûsuf. *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, 1982.
- Kirmânî**, Tâcü'l-Kurrâ Ebü'l-Kâsım Burhânuddîn Mahmûd b. Hamza. *Garâibu't-tefsîr ve 'acâ'ibu't-te'vîl*. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, ts.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**. Hayreddin Karaman-İbrahim Kâfi Dönmez- Mustafa Çağrıncı-Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kurtubî**, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu'li ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, 2. Basım, 1964.

- Kurtubî**, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Îlâm bimâ fi dîni'n-naşârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm ve izhâri mehâsini dîni'l-İslâm ve işbâti nübüvveti nebiyyinâ Muhammed 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Kâhire: Dârü't-Türâsi'l-Arabî, 1980.
- Kutub**, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Kâhire: Dârü's-Şurûk, 2003.
- Magrâvî**, Ebû Sehl Muhammed b. Abdurrahmân. *Mevsû'atü mevâkifi's-selef fi'l-akîde ve'l-menhec ve't-terbiyye*. 10 Cilt. Kâhire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 2007.
- Mâturîdî**, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tefsîrû'l-Mâturîdî/Te'vilâtu ehli's-sünne*. thk. Mecdî Bâslûm. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî**, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *Tefsîrû'l-Kur'ân (en-nüket ve'l-'uyûn)*. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Mazharî**, Muhammed Senâullah Pânîpetî. *et-Tefsîru'l-Mazharî*. thk. Gulâm Nebî Tunusî. 10 Cilt. Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412.
- Mekkî**, Abdülmelik b. Hüseyin b. Abdülmelik el-'Usâmî. *Simtu'n-nucûmi'l-'avâlî fi enbâi'l-evâil ve't-tevâlî*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Merâgî**, Ahmed b. Mustafâ. *Tefsîrû'l-Merâgî*. 30 Cilt. Kâhire: Mektebetü ve Matba'atu Mustafâ el-Babî el-Halebî, 1946.
- Mısrî**, Ebû Ammâr Mahmûd. *Esbâbü'n-nüzûl*. Kâhire: Mektebetü's-Safâ, 2012.
- Mukâtil b. Süleymân**, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî. *Tefsîr*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâs, 2002.
- Naccâr**, Muhammed Tayyib. *el-Kavlü'l-mübîn fi sîreti seyidi'l-mürselîn*. Beyrut: Dârü'n-Nedve el-Cedîde, ts.
- Nâsirî**, Muhammed Mekkî. *et-Teysîr fi ehâdisi't-tefsîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1985.
- Nesefî**, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Nesefî**, Ebû Hafis Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkindî. *et-Teysîr fi ('ilmi)'t-tefsîr*. thk. Mâhir Edîb Habbûş ve diğeri. İstanbul: Dârü'l-Lübâb li'd-Dirâsât, 2019.
- Nizâmeddin en-Nisâbü'rî**, Hasen b. Muhammed b. Hüseyin. *Garâibü'l-Kur'ân ve regâibü'l-furkân*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1416.
- Râzî**, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Rızâ**, Reşîd. *Mecelletü'l-menâr*. 35 Cilt. Kâhire: H/1327.
- Rızâ**, Reşîd. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Hakîm (Tefsîrû'l-menâr)*. 12 Cilt. Kâhire: Heyet, 1990.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsir*. 4 Cilt. Kâhire: Dârü's-Sâbûnî, 1997.
- Sa'dî**, Ebû Abdullâh Abdurrahmân b. Nâsir b. Abdullâh. *Teysîrû'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsîri kelâmi'l-mennân (Tefsîrû's-Sa'dî)*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Sa'lebî**, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 2002.
- Se'âlibî**, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhirü'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Sem'ânî**, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdulcabbâr. *Tefsîrû'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Riyâd: Dârü'l-Vatan, 1997.
- Semerkindî**, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahrü'l-ulûm*. thk. Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Sıddîk Hasan Hân**, Ebü't-Tayyib Muhammed el-Kannevcî. *Fethu'l-beyân fi mekâsidi'l-Kur'ân*. 15 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- Suyûtî**, Abdurrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn. *Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2002.

- Suyûfî**, Abdurrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.
- Şa'râvî**, Muhammed Mütevellî. *el-Havâtur havle'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 20 Cilt. Kâhire: Matbaatü Ahbâr el-Yevm, ts.
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali. *Fethü'l-kadîr*. 6 Cilt. Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1993.
- Şinkîfî**, Muhammed Emîn b. Muhammed el-Muhtâr. *Edvâü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. 9 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Şinkîfî**, Muhammed Emîn b. Muhammed. *Âsârü Muhammed Emîn eş-Şinkîfî*. thk. Süleyman b. Abdullah el-Umeyr. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2019.
- Şirbînî**, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hatîb. *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*. 4 Cilt. Kâhire: Matbaatü Bûlâk, H/1285.
- Taberî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî. *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tantavî**, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîrû'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 15 Cilt. Kâhire: Dârü'n-Nahda, 1997.
- Uleymî**, Ebü'l-Yümn Mücîrüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Makdisî. *Fethu'r-rahmân fi tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Nureddîn Tâlib. 7 Cilt. Beyrût: Dârü'n-Nevâdir, 2009.
- Useymîn**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih et-Temîmî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm, (Sûretü'l-Mâide)*. 2 Cilt. Riyâd: Dârü İbni'l-Cevzî, H/1435.
- Vâhidî**, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri. *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*. thk. Kemâl Besyûnî Zaglûl. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1411.
- Vâhidî**, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri. *el-Vasît fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Komisyon. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdî. *Hak Dini Kuran Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Yûnus el-Hatîb**, Abdülkerim. *et-Tefsîrû'l-Kur'ânî li'l-Kur'ân*. 16 cilt. Kâhire: Dârü'l-Fikr el-Arabî, 1970.
- Zeccâc**, Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*. 5 Cilt. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988.
- Zehebî**, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l) meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993.
- Zehebî**, Ebü Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993.
- Zemahşerî**, Cârullâh Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.
- Ziyetî**, Ali. "Şehitler Serverine Ağlamak". *Misbah-İslâmi Düşünce ve Araştırma Dergisi*- K1ş 2/6 (2014), 47-48.
- Zühaylî**, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsîrû'l-münîr*. 30 cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1991.
- Zühaylî**, Vehbe. *et-Tefsîrû'l-vasît*. 3 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1422.